

Juhász Andrea PhD-hallgató,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

VIII. évfolyam | Vol. VIII
2014/2. szám | No. 2/2014
Tanulmány | Article
www.diejp.hu

A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében

I. Bevezető gondolatok

„A párviadal alatt két személynek, megelőzőleg történt kihívás és annak elfogadása folytán, bizonyos meghatározott szabályok szerint, öldöklő fegyverekkel vívott harcát értjük”.¹

Az ókorban a párbaj fogalma még nem volt ismeretes, a középkor vége felé, de elsősorban ezt követően vált büntetendő cselekménnyé az európai országok büntető törvénykönyveiben. A lovagvilág teremtette meg a „modern párbajt”, amely ettől kezdve a „sértett becsület helyreállításának eszközévé” vált.²

Bár tilalmazták a párbajt, Angyal Pál szerint a gyakorlat mégis „ingadozott, hogy vajon az ölés és testi sértés szabályai szerint büntesse-e a párviadalban részt vett feleket, vagy tekintettel a kölcsönös beleegyezésre, felmentse-e őket”.³ Az egyes országok törvénykönyveiben végül háromféle felfogás alakult ki a párbajokkal kapcsolatban a XIX. századra: a *német megoldás* volt uralkodó szinte valamennyi európai országban – így hazánkban is –, amely alapján a párbajt sui generis delictumként büntették, és a büntetés is fokozatosan növekedett a bekövetkezett eredménnyel összhangban.⁴ Ki kell azonban emelni, hogy a párbajt „nem közönséges büntetési eszközökkel”, hanem „csekély terjedelmű custodia honestával” rendelte büntetni a német megoldás.⁵ Az *angol felfogás* is büntette a párbajt, az eredményt pedig testi sértésként vagy emberölésként minősítette. Ezzel szemben a *francia modell* magát a párbajt nem értékelte bűncselekményként, de az abból eredő eredményeket már a közönséges büntetőjogi szabályok alapján minősítette.⁶

A párbajok kérdésével kapcsolatban mindenekelőtt meg kell vizsgálni a történeti hátteret, azt, hogy mikortól beszélhetünk büntetőjogi értelemben a párbajokról, azaz, mikortól nyilvánították büntetendővé a párviadalokat. A Csemegi-kódex önálló tényállásként szabályozta a párviadal vétségét, de már az 1843. évi Büntető Törvénykönyvi Javaslat is önálló bűncselekményként rendelte büntetni. Egy-egy párbajnak hatalmas hírértéke volt a Csemegi-

¹ Kautz Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Eggenberger, Budapest, 1881. 549. p. (A párviadal fogalmával kapcsolatban ki kell emelni, hogy azt nem határozta meg a Csemegi-kódex, hanem az általánosan elfogadott fogalmat az irodalom és a gyakorlat dolgozta ki. Forrás: Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909. 571. p.)

² Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909. 569. p.

³ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Kiadó, Budapest, 1928. 99. p. (Idézi: Németh 2012, 125. p.)

⁴ Németh Imre: *A sértett beleegyezése a büntetőjogban*. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2012. 125. p.

⁵ Finkey: i. m. 569. p.

⁶ Németh: i. m. 125. p.

kódex idején. Számos korabeli újságban olvashatunk arról, hogy politikusok mentelmi jogát függesztették fel annak érdekében, hogy párviadal vétsége miatt letölthessék büntetésüket az államfogházban.

A tanulmány célja, hogy bemutassa a párviadal vétségére vonatkozó büntető anyagi jogi szabályokat, s azt, hogy a párviadal vétsége miatt felelősségre vont elítéltek, azaz az államfogyok milyen büntetés-végrehajtási szabályok szerint töltötték le büntetésüket a „custodia honesta” jelleggel fémjelzett államfogházban.

II. A párbajok szabályozásának története

A párbajnak germán gyökerei vannak, eleinte istenítéletként és a bírói eljárásban bizonyítékként tekintették. Az ún. *ítéleti párbaj* a középkorra volt leginkább jellemző. Minden olyan ügyben, amelyben a törvények alapján nem tudtak dönteni, párbajra került sor. Sokáig volt divatos a párbaj ezen formája. Az európai országok közül elsőként Olaszország törölte el a párbajok e típusát, így ott már csak ritkán került rá sor a XIII. században. A toledói zsinat után szűntek meg az ítéleti párbajok Spanyolországban. Németországban I. Miksa császár szüntette meg végleg a XV. század végén. Franciaországban az utolsó törvényes ítéleti párbaj Jean de Carouge, Argenteuil ura és Jacques Legris között volt egy vadászterület joga miatt 1307-ben. Hazánkban a nagyobb peres ügyekben és a súlyosabb bűncselekmények esetén volt megengedett az ítéleti párbaj. Minden esetben a felek dönthették el, hogy ilyen módon kívánják-e intézni az ügyüket. A kihívó kesztyűt dobott a kihívottnak, s ha ezt az utóbbi elfogadta, akkor csak hatósági engedély alapján állhatott el a párbajtól. A párbajt vagy személyesen, vagy helyettes útján vívták. Az egyik legrégebbi ítéleti párbaj hazánkban egyébként Héderváry Hektor fogadott bajnoka és Márton nevű főúr bajnoka között zajlott 1228-ban a dunai halászat joga miatt.⁷

Magyarországon I. Mátyás az 1486. évi 18. törvénycikkkel törölte el a párviadalokat, II. Ulászló pedig az 1492. évi 37. törvénycikkkel tiltotta meg azokat⁸, de ezt követően is előfordultak kivételesen párbajok.

A hazai gyökereket tekintve ki kell emelni *Mária Terézia 1752. évi leiratát*, amely már tiltotta a párbajokat, ugyanis az életben maradt felet, azaz a párbajhőst halállal büntették, míg az elesett felet megbecstelenítő keretek között kellett eltemetni, vagy ha már eltemették szentelt helyen, akkor ki kellett hantolni és vesztőhelyen kellett újratemetni.⁹

Fontos még kiemelni az *1843. évi Büntető Törvénykönyvi Javaslatot* is, amely szintén foglalkozott a párbaj kérdésével. A javaslat külön fejezetet szentelt a párviadalnak, azonban önmagát a párviadalt nem kívánta büntetni. A cselekményt a javaslat szerint az eredményéhez képest minősítették volna: így szándékos emberölésként, ha a felek előre megegyeznek a halálíg tartó párviadalban, s a halálos eredmény be is következik. Ha nem egyeztek meg ugyan előre a halálíg tartó párviadalban, de a halál mégis bekövetkezett, akkor a párbajhős a „vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölésért” felelt volna. Ha a párviadalban orozva fosztotta meg ellenfelét az élettől, arra az orgyilkosra vonatkozó büntetést kívánták alkalmazni. Ha a párbaj eredménye nem halál, hanem valamilyen sérülés, arra a „súlyosabb testi sértésekre” vonatkozó szabályokat hívták volna fel. Így ha a sérülés vagy kínzás következtében a sértett harminc nap elteltével meghalt, vagy bármilyen munkavégzésre alkalmatlanná vált, vagy elméjében, illetve egészségében maradandó károsodás következett be, azt négy évi rabsággal fenyegették. Három

⁷ Clair Vilmos: *Párbaj-codex. A kard-, vitor- és pisztolypárbaj különböző nemei*. Hetedik, bővített kiadás. Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1914. 7-9. p.

⁸ Bató Szilvia: *Egy jelenség jogi alakváltozásai: a párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig*. 80. p. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovics László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica Tomus LXXV. Szeged, 2013.

⁹ Németh: i. m. 125. p.

De iurisprudencia et iure publico

évi rabság lett volna a büntetés, ha a sértettet megcsonkították, valamely érzékszervétől megfosztották, „sebesítés által szembetűnőleg elcsufított, mestersége vagy hivatala szokott dolgainak teljesítésére alkalmatlan lett” vagy három hónapot meghaladó betegsége alakult ki. Ha a fenti esetek alá nem sorolható sérülése keletkezett a vesztesnek, azaz betegség, tetemes seb vagy csonttörés, akkor a párviadalt két évi rabsággal rendelték büntetni. A javaslat a bűnsegédek abban az esetben büntette volna, ha ők is „orozva” megsértettek valakit a párviadal közben, vagy a feleket a párviadal megkezdésére „ingerlették” és abból a fentebb említett eredmények valamelyike következett be. Ezt a segédek cselekménye által bekövetkezett eredményként értékelték volna.¹⁰

III. A párviadal vétsége a Csemegi-kódexben

Fentebb már említésre került, hogy a Csemegi-kódex külön tényállásban rendelkezett a párviadalról: „Valakinek kihívása párviadalra, ugyszintén a kihívás elfogadása: vétséget képez, és 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntetendő.”

Abban általános volt az egyetértés Európában, hogy a párviadalt büntetni kell, eltérő nézetek alakultak ki viszont azzal kapcsolatban, hogy a Btk.-n belül hol nyerjen elhelyezést. Így pl. a württembergi, thüringiai, szász és a braunschweigi büntető törvénykönyvek a jogtalan önbíráskodást látták a párbajokban. Edvi Illés Károly szerint ez a megközelítés téves, mivel önbíráskodást csak a kihívó gyakorol, míg a kihívott elégtételt ad, s ezen felfogás alapján nem lennének büntethetők sem a segédek, sem a kihívott. Az 1861. évi bajor Btk. a közrend megtámadását jelölte meg a büntethetőség alapjául. Végül a német és badeni büntető törvénykönyvek, valamint a Glasser-féle osztrák javaslat „a becsületre vonatkozó cselekmények” csoportjában helyezte el a párviadalt, mivel „az rendszerint nem más, mint a megtámadott becsület helyreállításának eszköze”. Edvi Illés ezt a felfogást is helytelennek vélte, mivel a büntetendő cselekmények osztályozásánál a jogellenes sértés objektumát kell alapul venni, az pedig az élet vagy a testi épség, nem a becsület. A becsület csak a bűncselekmény indoka lehet ebben az esetben.¹¹

A Csemegi-kódex az élet és testi épség elleni büntettek és vétségekről szóló fejezetek között helyezte el a párviadal vétségét, ezzel kifejezve azt, hogy ez a vétség mintegy átmenetet képez az említett bűncselekmény-csoportok között. Ennek oka, hogy a párviadal legtöbbször a testi épség és leginkább az élet veszélyeztetésével jár.¹² A törvény indokolásában a következőket olvashatjuk: „Mínthogy a párviadal vagy az élet, vagy a testi épség ellen irányuló cselekményt képez: ez okból annak helye a delictum objectuma által ott van kijelölve, a hol az élet és testi épség elleni büntettekről és vétségekről intézkedik a törvény; de minthogy a párviadal nem irányul mindig az élet ellen, hanem gyakran csakis testi sértés czéloztatik: ennél fogva nem lehet azt sem kizárólag a testi épség elleni megtámadásnak tekinteni. Törvényünk ezen szempontból az élet és testi épség elleni támadások közt jelölte ki a párviadal helyét.”¹³

A párviadal jogi tárgya más személy élete és testi épsége volt. Elkövetési tárgya a párbajozók teste. A párviadal elkövetési magatartása több mozzanatból tevődött össze. Fontos, hogy csak az a cselekmény volt a párviadalnak megfelelően büntetendő, amelyet az ún. párbajszabályok betartásával fejtettek ki, míg ha azokat megsértették, arra az eredménynek megfelelően a testi sértésre vagy az emberölésre vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni. A párbaj mindig szándékos cselekmény, de elegendő volt a másik fél életének vagy testi épségének

¹⁰ 1843-ik évi Magyar Büntető Törvénykönyvi Javaslat. Kugler, Pest, 1865. 32. p., 41-42. p., 47-48. p.

¹¹ Edvi Illés Károly: *A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntetőtörvénykönyvek magyarázata*. II. kötet. Zilahy Sámuel, Budapest, 1882. 406-407. p.

¹² Kautz: i. m. 550. p.

¹³ Edvi Illés: i. m. 407. p.

De iurisprudencia et iure publico

veszélyeztetésére irányuló szándék is. A cselekmény „a viadal megtörténtével” vált befejezetté.¹⁴ A párviadal vétségének megállapításához mindig két személy volt szükséges, akik közül egyik a kihívó, másik a kihívott. A kihívást és annak elfogadását a fegyveres kiállásnak kellett követnie. A fegyverre vonatkozóan nem adott pontosítást a törvény, de a dolog természeténél fogva a párbajoknál csak életveszélyes, ún. öldöklő fegyverek jöhettek számításba. Ennek magyarázata lehet az, hogy a párviadal mindig legalább testi sértés okozására irányult, s ennek megvalósításához a gyakorlatban elfogadott fegyvernemek életveszélyesek is voltak (pisztoly, kard, vívótőr).

Elhatárolási kérdésként megemlíthető, hogy a párviadalt az egyoldalú fegyveres támadástól el kellett határolni, ugyanis a párbajra mindig előzetes megbeszélés alapján került sor.¹⁵

A Csemegi-kódex az ún. *amerikai párbaj* intézményéről is rendelkezett a 283. §-ában. Ennek lényege az volt, miszerint két személy megegyezett abban, hogy előre meghatározott módon a sorstól teszik függővé azt, melyiküknek kell öngyilkosnak lennie. Ha az öngyilkosságra irányuló cselekményt el is követték, de a halál végül nem következett be, akkor mindkét felet egy évtől öt évig terjedő államfogházzal büntették. Ha pedig bekövetkezett a halál, akkor az életben maradt személyt öt évtől tíz évig terjedő államfogházra ítélték.

Az amerikai párbaj jogi természete azonban erősen vitatott volt. Egyesek ezt a párviadal egy különös nemével azonosították. Mások viszont elutasították ezt a felfogást, amit azzal indokoltak, hogy hiányoznak a párviadal elemei és a „közvélemény sem azonosítja azt a párviadallal”. Volt olyan felfogás is, amely szerint az amerikai párbaj a közvetett tettes útján elkövetett emberöléssel azonosítható. A Csemegi-kódex az amerikai párbajt az öngyilkosságra felbujtás *sui generis* cselekményének tekintette.¹⁶

III.1. A párbajra kihívás és annak elfogadása

A párviadal előkészületi cselekménye, a párviadalra kihívás is vétséget valósított meg. A kihívásnak kifejezetten a „párviadalra” kellett vonatkoznia, s akkor is büntetni rendelték, ha eredménytelen, azaz el nem fogadott volt. Amennyiben azonban a párbaj megtörtént, akkor a kihívás, illetve annak elfogadása beleolvadt a befejezett párviadal vétségébe. A Kúria szigorúan értelmezte a kihívást, s azt fogadta el, amely „fegyveres elégtétel”-re vonatkozott.¹⁷

A kihívónak nem feltétlenül kellett a párviadal kifejezést használnia, de nem volt megállapítható a vétség, amennyiben a sérelemért csak elégtételt kért és párviadalra irányuló szándék nem volt megállapítható. „Egy esetben, midőn a becsületében sértett fél két megbízottat küldött a sértőhöz elégtétel adása végett: már előzetesen beszüntetett a bűnv. eljárás, mert csak elégtétel adásról, nem pedig közvetlenül párviadalra való kihívásról volt szó.”¹⁸

III.2. Segédek és a párbajra buzdítók

A törvénykönyv büntetni rendelte a bűnsegédek és a felbujtókat is. Nem esett azonban a bűnsegéddel egy tekintet alá az ún. párbajsegédek fogalma, akik a párviadatok szabályszerű lefolytatását készítették elő, illetve azt ellenőrizték.¹⁹

A felbujtók súlyosabban voltak büntetendőek. A felbujtás fogalma alatt érteni kell azt, hogy vétségnek tekintették egyrészt a párviadalra való buzdítást, másrészt azt is „ha valaki mást

¹⁴ Finkey: i. m. 572. p.

¹⁵ Edvi Illés: i. m. 409. p.

¹⁶ Németh: i. m. 111-112. p.

¹⁷ Finkey: i. m. 573. p.

¹⁸ Edvi Illés: i. m. 411. p.

¹⁹ Finkey: i. m. 571. p.

azért, hogy mást ki nem hí, vagy a kihívást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget”.²⁰ A Kúria anyagi halmazatot állapított meg abban az esetben, amikor a segéd „nem törekedett megakadályozni a párbajt és megvetéssel is fenyegetett”.²¹

III.3. A párbajra kiállítás

Nemcsak magát a párviadalt büntette a törvény, hanem a párviadalra kiállást, azaz a bűncselekmény kísérletét is. A Csemegi-kódex hiányosságának tekinthető, hogy nem rendelt külön büntetést arra az esetre, ha a párbajt befejezték, de abból nem keletkezett sérülés. Így a kísérletet és az „eredménytelen” párbajt egy büntetési tétel alá vonta.²²

III.4. Az eredményes párbaj és minősített esetei

Az eredményes párbaj egyik esete az volt, ha az ellenfelet megsebesítették. Ennél súlyosabban minősült, „Ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott”. Legsúlyosabban minősült a cselekmény akkor, ha halállal végződött.²³

III.5. Szabálytalan párviadal

Külön rendelkezett a Csemegi-kódex arról, ha a párbajvívók a „párviadal szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított” szabályait megszegtek. Ebben az esetben ugyanis amennyiben az ellenfél meghalt, arra a szándékos emberölés, ha pedig megsérült, a súlyos testi sértésre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni.²⁴ Látható, hogy abban az esetben is a súlyos testi sértést kellett megállapítani, ha a párbajozó ellenfelének csak könnyű testi sérülése keletkezett.²⁵ A súlyos testi sértés tényállása azonban az eredményhez képest eltérő büntetési tételeket határozott meg. Mivel a párviadal vétségénél a törvény a súlyos testi sértés büntetetének büntetését bármiféle megszorítás nélkül hívta fel, ezért az eredménynek megfelelő rendelkezéseket kellett alkalmazni a párviadal esetén is („itt is mindenkor azon büntetés szabandó ki, mely a súlyos t. sértés büntetetének tettesére a törvény megfelelő rendelkezései szerint egyéb esetekben alkalmazandó volna”).²⁶

A párviadal szabályai nem voltak külön törvényben lefektetve, azok részben a szokásjog szerint alakultak ki, részben pedig a felek megegyezésén alapultak.²⁷ A szokásjog azonban az egyes nemzeteknél eltérően alakult, így pl. megkülönböztették a francia és az angol párbajszabályokat. Az előbbinél kardpárbaj esetében a szúrás megengedett, míg más nemzetekben tilos volt.²⁸

A fent említett esetekben a segédek is, mint az emberölés és a súlyos testi sértés bűnsegédei voltak büntetendőek.

²⁰ Kautz: i. m. 551. p.

²¹ Finkey: i. m. 573. p.

²² Uo. 574. p.

²³ 1878. évi V. törvény 298. §

²⁴ 1878. évi V. törvény 293-300. §

²⁵ Finkey: i. m. 574. p.

²⁶ Edvi Illés: i. m. 419. p.

²⁷ Megjegyzem, hogy Clair Vilmos tett kísérletet egy párbajkódex megalkotására. Clair Vilmos: *Párbaj-codex. A kard-, vitéz- és pisztolypárbaj különböző nemei*. Singer és Wolfner, Budapest, 1914.

²⁸ Edvi Illés: i. m. 418. p.

De iurisprudencia et iure publico

III.6. A párviadaltól való elállás

A párviadaltól való elállás akkor alapozott meg büntetlenséget, ha az önkéntes volt, illetve mindkét fél részéről fennállt. Mindaddig lehetőség volt az elállásra, amíg nem nyilvánították befejezettnek a párviadalt.²⁹

III.7. Tanúk és orvosok

A párviadalnál jelen lévő orvosok és tanúk nem voltak büntethetőek. A tanúk a párbaj szabályszerűségét ellenőrizték. Azokat a segédeket sem büntették, akik törekedtek a párviadal megakadályozására. A német Btk. a magyartól eltérően különbséget tett a segédek között. „Sekundanten”-nek nevezték azokat, akik a párviadalnál csak jelen voltak, míg „Kartellträger”-nek, akik a kihívást, illetve annak elfogadását közvetítették. Az előbbieket büntetése feltétlenül ki volt zárva, míg utóbbiak csak akkor nyerhették el a büntetlenséget, ha komolyan törekedtek a párviadal megakadályozására.³⁰

IV. Az államfogház-büntetés

A Csemegi-kódex a „Büntetések” címszó alatt fektette le a legfontosabb végrehajtási szabályokat. A büntetés-végrehajtás részletes szabályait azonban a 2106/1880. I. M. E. rendelet tartalmazta, amely a törvénykönyv hatályba lépésének évében jelent meg.³¹ Csemegi Károly az államfogház-büntetés mellett a szabadságvesztés-büntetés még három kategóriáját határozta meg: fegyház-, börtön- és fogházbüntetés. A négy büntetési nem közötti különbségeket az alábbi táblázat³² szemlélteti.

Fegyház- büntetés (fegyház)	Magánelzárás (a büntetés harmadrésze, de legfeljebb 1 év)	Nappali közös elhelyezés, éjjel magánelzárás	Kényszermun- ka	Fegyházi ruha	Napi 1 óra levegőzés	Fegyházi élelmezés
Börtönbüntetés (kerületi börtön vagy kijelölt törvénytől fogház)	Magánelzárás (a büntetés harmadrésze, de szabályai a fegyháznál enyhébbek)	Nappali közös munka, éjjeli magánelzárás, de szabályai a fegyháznál enyhébbek	Munkakénysz- er választási lehetőséggel	Börtön- ruházat	Napi 2 óra levegőzés	Börtönél- elmezés

²⁹ Finkey: i. m. 575. p.

³⁰ Edvi Illés: i. m. 420. p.

³¹ Mezey Barna: *Az elítéltek osztályozása a 19. század utolsó harmadában.* 2. p. In Börtönügyi Szemle 2004/3. szám, 1-10. p.

³² Uo. 3. p.

Járási Fogházbüntetés (fogház)	Magánelzárás (a büntetés harmadrésze, de csak ha a büntetés 1 évnél hosszabb, szabályai a börtönnél enyhébbek)	Nappali közös munka, éjjeli magánelzárás, de csak ha a büntetés 1 évnél hosszabb, szabályai a börtönnél enyhébbek	Munkakényszer választási lehetőséggel, házon kívüli közmunka csak beleegyezéssel	Fogház-ruházat	Napi 2 óra levegőzés	Fogházi étellemezés, különleges esetben saját étellemezés
Államfogház-büntetés (államfogház)		Nappali közös tartózkodás, éjjeli magánelzárás	Kívánság szerinti munkavégzés, választott munka a lehetőségek függvényében	Államfogházi vagy saját ruha	Napi 2 óra levegőzés	Államfogházi vagy saját étellemezés

Az államfogház legfontosabb megkülönböztető jegye az, hogy a „custodia honesta jellegével bír, s kizárólag az elítélt személyes szabadságának elvonása és érintkezéseinek megszorítása által hajtatik végre.”³³

A belga és a német birodalmi büntető törvénykönyvben is volt hasonló intézmény: a belgáknál az ún. „détention”, mely a többi szabadságvesztés-büntetéstől abban különbözött, hogy az erre ítélt fogsága alatt nem kényszeríthették munkavégzésre. A „détention” kiszabására politikai büntettek és vétségek, továbbá egyes hivatali visszaélések és párviadal eseteiben került sor. A német birodalmi büntető törvénykönyvben elfogadott és a porosz büntető törvénykönyvből átvett várfogság teljesen megfelelt a Csemegi-kódexben szabályozott államfogházzal. A várfogságot politikai büntettek és vétségek, valamint párbaj eseteiben szabták ki. Az első javaslat indokolásában a következő szerepelt: „ezen büntetés megállapításánál az volt a főirány, megadni ezen büntetésnek a custodia honesta jellegét; ami az által éretett el, hogy az illető szakaszban (a törvényjavaslat 13-ik, a törvénykönyv 17-ik §-a) nem vétetett fel egyéb, mint a szabadság elvonása és a fogoly foglalkozása és életmódja fölötti felügyelet.”³⁴

IV.1. Az államfogház-büntetés célja és tartama

Az államfogyokkal szemben a büntetés célja kizárólag az újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartás volt, mivel rendszerint nem szorultak nevelésre.³⁵

Az államfogház-büntetés legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama tizenöt év volt.³⁶

³³ Löw Tobiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*. I. kötet. Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880. 51. p.

³⁴ Uo. 51-52. p.

³⁵ Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása*. Magánkiadás, Budapest, 1930. 215. p.

³⁶ 1878. évi V. törvény 23. §

De iurisprudencia et iure publico

IV.2. Az elhelyezés

Az ún. államfogyokat külön országos fogházban éjjel elkülönítve helyezték el. A külön országos fogházra vonatkozó rendelkezés nem zárta ki azonban azt, hogy börtön vagy fogházépület elkülönített részét államfogházzá alakítsák át. A Csemegi-kódex hatálybalépésekor az államfogházra ítélt büntetésüket az igazságügy miniszter által kijelölt letartóztatási helyeken tölthették le, de később Szegeden és Vácott is működött államfogház.³⁷ Ez utóbbi két intézetben csak férfiakat helyeztek el, a nők államfogház-büntetését a törvényszéki fogházban hajtották végre.³⁸

Az államfogház-büntetés végrehajtásáról szóló igazságügy miniszteri rendelet alapján az államfogyokat nemcsak éjjel, hanem nappal is rendszerint elkülönítve kellett elhelyezni, ami vonatkozott a levegőn való tartózkodás idejére is.³⁹

IV.3. A szabadságvesztés végrehajtása az államfogházban

A befogadást személyesen az igazgató vagy helyettese végezte, aki tájékoztatta az államfogyot az államfogházi szabályokról. Ezeket a szabályokat a zárkába ki is függesztették. Csak akkor motozhatták meg az elítéltet, ha alapos volt a gyanú arra, hogy tiltott tárgyat kíván bevinni magával.⁴⁰

Az államfogházban elhelyezett fogvatartottak számára nem volt kötelező a munkavégzés, azonban joguk volt ahhoz, hogy az intézet viszonyai által lehetővé tett munkát vállaljanak. Nem voltak kötelesek részt venni az istentiszteleten és az iskolai oktatásban sem.⁴¹

Joguk volt a saját ételmezéshez, a saját ruházat viseléséhez is.⁴² Ha azonban az államfogyok nem kívántak ételmezésükről gondoskodni, de előzetesen letették a megfelelő pénzüsszeget, akkor naponta 95 kr.-t fordíthatott az intézet az ételmezésükre. A rendes fogházi beteg-ételmezésben kellett részesíteni őket, amennyiben nem akartak, vagy nem tudtak gondoskodni sem a saját ételmezésükről, sem a megfelelő összegről. Érdekesség, hogy a szeszes ital fogyasztására is külön szabályozás vonatkozott. A déli és esti rendes étkezés alkalmával maximum 0,5 liter bort és sört fogyaszthattak. Orvosi javaslat alapján viszont engedélyezhették, hogy naponta többször vagy nagyobb mennyiségű szeszes italt fogyasszon az elítélt, de ebben az esetben sem haladhatta meg a mennyiség a két litert. Visszaélés esetén ezt a kedvezményt meg kellett vonni. Látogatót naponta fogadhattak, de ezalatt tilos volt ételek vagy italok fogyasztása.⁴³

Az államfogyok naponta két órát tölthettek a szabad levegőn. A házirend és a fegyelem vonatkozásában az államfogházra enyhébb szabályok vonatkoztak, mint a fegyházra és a börtönre.⁴⁴

Látogatót csak az igazgató (kir. ügyész) vagy helyettese jelenlétében fogadhattak, aki ellenőrizte is a látogatást. Az elítélt naponta délelőtt és délután egyaránt egy-egy órán át fogadhatta rokonait, nem rokonokat pedig csak akkor, ha már korábban is „összeköttetésben” állt az illetővel. Külföldiek csak kivételesen és nyomtatékos okból lehettek látogatók. Egyszerre többen csak a rokonok látogathatták meg az államfogyot, míg a nem rokonok esetében erre csak

³⁷ Edvi Illés Károly: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás. Révai, Budapest, 1909. 126. p.

³⁸ Finkey: i. m. 390. p.

³⁹ *Zalai Közlöny* 1914. 53. évf., 059-067. szám, <http://www.nagykar.hu/keptar/6094/45747/reszletek.html> (2014. január 15.)

⁴⁰ Szöllősy: i. m. 216. p.

⁴¹ Uo. 218. p.

⁴² 1878. évi V. törvény 35. §

⁴³ Gruber Lajos: *A rabélelmezés*. Pfeifer Nándor Bizománya, Budapest, 1901. 69-70. p.

⁴⁴ 1878. évi V. törvény 35. §

De iurisprudencia et iure publico

kivételesen kerülhetett sor. Ha nem volt külön látogatóhelyiség, vagy az elítélt olyan beteg volt, hogy nem hagyhatta el zárkáját, akkor saját zárkájában fogadhatta látogatóját.⁴⁵

Az államfoglyokat el kellett tiltani olyan sajtótermékek behozatalától, megrendelésétől vagy olvasásától, amely az elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben állt, megkönnyíthette az újabb elkövetést vagy a bűncselekmény folytatását. Intézeti postai küldeményeket csak az igazgató általi felbontást, előzetes ellenőrzést követően kaphattak.⁴⁶

V. Összegzés

Jelen fejezetben a párviadal szabályozására vonatkozó egyes kritikai észrevételek ismertetését, másrésztől tanulmányom összegzését tartom indokoltnak.

A párbajra a Csemegi-kódex idején mint egy „baj”-ra tekintettek, amely megfertőzte valamennyi nemzetet, s Németországból kiindulva egész Európát. Ezért a törvénykönyvnek a párviadal vétségére vonatkozó fejezetének vezéreszméje a „baj” lehető legnagyobb mértékben való enyhítése volt.⁴⁷ Finkey is „népszerű s pusztító társadalmi betegségnek” nevezte a párbajt.⁴⁸

A Csemegi-kódex javaslatának XIX. fejezetét számos kritika⁴⁹ érte. Az egyik legjobban hangoztatott az volt, hogy a párviadalra vonatkozó szabályokat nem a büntető törvénykönyvben, hanem külön törvényben kellene elhelyezni. Szintén sokat emlegetett kritika volt az, hogy a törvény nem határozza meg pontosan a párbaj szabályait, mégis ha azt valaki megszegte, akkor nem a párviadal vétségére, hanem – az eredménytől függően – a szándékos emberölésre vagy a súlyos testi sértésre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni. Csemegi ezt azzal indokolta, hogy egyik országban sincsenek lefektetve a párbajok szabályai a törvénykönyvben, azok szokásjogilag rögzültek, vagy éppen a felek megegyezésén alapulnak. Ezen túlmenően, szakértők szerint a párbajokra vonatkozó szabályok egy könyvet is kitennének, így lehetetlen lenne azoknak a törvénykönyvbe való felvétele. Támadás érte azt a rendelkezést is, hogy sokkal enyhébb a büntetés akkor, ha valaki a párbaj szabályainak betartásával öli meg ellenfelét, mint amikor megszegve a szabályokat már a szándékos emberölésre vonatkozó büntetést kell kiszabni. Csemegi kifejtette, hogy ha egy állam, társadalom elfogadja a párbajt, akkor azt is el kell fogadnia, hogy arra, mint sui generis deliktumra, enyhébb büntetési tételek vonatkoznak, mint a szándékos emberölésre. Volt olyan, aki azt sérelmezte, hogy a tényállásban nem szerepel az, hogy „öldöklő” fegyverrel történjen a párbajvívás. Ezzel kapcsolatban Pauler Tivadar foglalt állást, miszerint a törvény nem határozza meg a párviadal fogalmát, így az értelmezésnek a tankönyvekben van a helye, nem a törvényben. Kritika érte magát a büntetést is. A „custodia honesta” jelzővel illetett államfogházban túl enyhének tartották, amelynek nincs visszatartó ereje. Hiszen ha valaki képes arra, hogy kockáztatja az életét egy párbajban, akkor nem fog elrettenteni attól sem, hogy rövidebb időt töltsön egy enyhe végrehajtási szabályok alá tartozó államfogházban.

Volt olyan ország, ahol szigorúbban büntették a párbajokat, mint nálunk. Így pl. Ausztriában a Csemegi-kódex idején a párbajokat „bünténynek” minősítették és egy évtől öt évig terjedő börtönbüntetéssel büntették, amennyiben pedig sebesülést vagy halált okozott, akkor húsz évig terjedő börtönbüntetés kiszabására volt lehetőség.⁵⁰

⁴⁵ Szöllősy: i. m. 218. p.

⁴⁶ *Zalai Közlöny* 1914. 53. évf., 059-067. szám, <http://www.nagykar.hu/keptar/6094/45747/reszletek.html> (2014. január 15.)

⁴⁷ Löw Tóbiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 1878. V. tcz. és teljes anyaggyűjteménye.* Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1880. 505. p.

⁴⁸ Finkey: i. m. 569. p.

⁴⁹ Löw: i. m. 506-534. p.

⁵⁰ Herczegh Mihály: *A párbaj keletkezése és csükkentése. Különös tekintettel az Országos Béke-Egyesület és az Egyetemi Békeszövetségre.* Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1903. 12. p.

De iurisprudencia et iure publico

A párviadal önálló fejezetben való szabályozása indokolt volt, hiszen a párbajra úgy került sor, hogy abban a felek megegyeztek, azaz felmerülhet a sértett beleegyezésének kérdése is. Éppen ezért nem lehetett önmagában emberölésnek vagy testi sértésnek minősíteni, mivel az említett bűncselekmények nem megegyezésen alapulnak. Figyelembe kellett venni azt is, hogy a párbajt a társadalom elfogadta, ezért nem lehetett azonosítani a közönséges emberöléssel illetve testi sértéssel.

Az államfogház-büntetés sokkal enyhébb volt, mint az egyéb szabadságelvonással járó büntetések. Ha a mai szabályokat nézzük, láthatjuk, hogy ma semmilyen körülmények között nem megengedett a fogvatartottnak szeszes ital fogyasztása a büntetés-végrehajtási intézetekben. Saját ruházatot kizárólag az előzetesen letartóztatottak és az elzárást vagy szabálysértési elzárást töltők hordhatnak. Saját ételmezésről sem beszélhetünk a mai értelemben, egyedül legfeljebb csak az sorolható ide, amikor a fogvatartott vesz magának valamilyen ételt, vagy éppen hozzátartozója a látogatás során. Az enyhe végrehajtási szabályokra tekintettel alátámasztható lehet az az álláspont, amely szerint az államfogháznak nem volt elég visszatartó ereje.

Az államfogház-büntetést végül *A vádtanács megszüntetéséről, a sajtóeljárás gyorsításáról és az államfogházbüntetés megszüntetéséről* szóló 1946. évi XIV. törvény szüntette meg: „Ha valamely bűncselekményre jogszabály öt évet meg nem haladó államfogházat rendel, a büntetés ugyanolyan tartamú fegyház.”⁵¹

A párviadalra vonatkozó rendelkezéseket pedig *A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról* szóló 1948. évi XLVIII. törvény (III. Bn.) helyezte hatályon kívül.⁵²

⁵¹ 1946. évi XIV. törvény 6. § (1) bek.

⁵² 1948. évi XLVIII. törvény 26. §

Irodalomjegyzék

1843-ik évi Magyar Büntető Törvénykönyvi Javaslat. Kugler, Pest, 1865.

Bató Szilvia: *Egy jelenség jogi alakváltozásai: a párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig*. In: Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica Tomus LXXV. Szeged, 2013.

Clair Vilmos: *Párbaj-codex. A kard-, vitér- és pisztolypárbaj különböző nemei*. Hetedik, bővített kiadás. Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1914.

Edvi Illés Károly: *A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntetőtörvénykönyvek magyarázata*. II. kötet. Zilahy Sámuel, Budapest, 1882.

Edvi Illés Károly: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás. Révai, Budapest, 1909.

Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909.

Gruber Lajos: *A rabélelmezés*. Pfeifer Nándor Bizománya, Budapest, 1901.

Herczegh Mihály: *A párbaj keletkezése és csökkentése. Különös tekintettel az Országos Béke-Egyesület és az Egyetemi Békeszövetségre*. Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1903.

Kautz Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Eggenberger, Budapest, 1881.

Lőw Tóbiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 1878. V. tcz. és teljes anyaggyűjteménye*. II. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1880.

Lőw Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*. I. kötet. Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880.

Mezey Barna: *Az elítéltek osztályozása a 19. század utolsó harmadában*. Börtönügyi Szemle 2004/3

Németh Imre: *A sértett beleegyezése a büntetőjogban*. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2012.

Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása*. Magánkiadás, Budapest, 1930.

Zalai Közlöny 1914. 53. évf., 059-067. szám

De iurisprudencia et iure publico